

Розділ III. Психологічні особливості фахової підготовки та професійної діяльності практичних психологів та вчителів у закладах освіти

УДК 159.9

Бур'ян А.В.

Типологічні особливості сучасних викладачів вищої школи

Анотація. У статті проаналізовано психологічний портрет сучасного викладача вищої школи. Досліджено типологію викладачів вищих навчальних закладів. Описано чотири основних, на думку автора, психотипи. Аналіз особливостей відбувається за характером ставлення викладача сьогодні до студентства. Типологія викладачів висвітлена у світлі особистого бачення автора з точки зору власного досвіду. Зроблено висновок про найважливішу роль сучасного викладача – знайти спільну мову із сучасним студентом.

Ключові слова: типологія, викладач, студент, вища освіта, спілкування, взаємодія

Бурьян А.В. Типологические особенности современных преподавателей высшей школы

Аннотация. В статье проанализировано психологический портрет современного преподавателя высшей школы. Изучено типологию преподавателей высших учебных заведений. Описано четыре основных, по мнению автора, психотипа. Анализ особенностей производится с учетом характера отношения современного преподавателя к студенту. Типология преподавателя раскрыта автором с точки зрения собственного видения и опыта. Сделано выводы про наиболее важную роль преподавателя – найти общий язык с современным студентом.

Ключевые слова: типология, преподаватель, студент, высшее образование, общение, взаимодействие.

Burian A.V. Typological features of modern high school teachers

Summary. In the article the modern high school teacher is analyzed. The typology of teachers in higher education is studied. Four major psychological types according to the author's opinion are described. Analysis of features takes place on the nature of the relationship of the modern teacher to the students. Typology of teachers covered in the light of the personal vision of the author from the point of view of personal experience. The conclusion about the crucial role of the modern teacher to find a understanding with the modern student is done.

Keywords: typology, teacher, student, higher education, communication, interaction

Постановка проблеми. Сьогодні вже зрозумілим є, що успіх реформування вищої освіти залежить від того, якою мірою спеціаліст-професіонал буде готовий до змін, як він зможе розпізнавати притаманні ринку праці виклики і ризики, які

буде обирати стратегії, виходячи із ресурсів та потенційних можливостей самоздійснення. Сучасне суспільство вимагає від навчально-професійної підготовки фахівця зосередження не лише на знаннях, уміннях та навичках, але й вимагає розвитку мисленнєвих, творчих, рефлексивних компетенцій особистості, відкритої новому досвіду. За таких умов основним завданням вищого навчального закладу сьогодні є формування якостей і можливостей, які дозволяють особистості виконувати функцію, так би мовити, носія культури, духовності, творчого суб'єкта суспільних відносин.

Втілення цієї мети багато в чому залежить від викладача, його професійної компетентності, ерудиції, інтелекту, а головне – уміння розуміти, співпрацювати із сучасним, комунікабельним, активним студентством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема кадрового забезпечення навчально-виховного процесу у ВНЗ для психології вищої школи не нова. Їй приділяли достатньо уваги видатні вчені та блискучі педагоги. Зокрема, у дослідженнях Л.В.Шалімової представлено соціально-психологічні особливості портрету викладача технічного вишу, розглянуто типологічні властивості викладача, означені на підставі оцінок студентів [4]. У науковому доробку В.К.Буряка широко висвітлювалися проблеми форматування професіограми викладача та психолого-педагогічних вимог до нього як професіонала [1]. А.В.Козлов переймався дослідженням психотипів викладачів вищої школи [2]. Результати кроскультурних досліджень типології викладачів наведені у роботах Л.Г.Подоляк та В.І.Юрченка [3].

В цілому аналіз наукової літератури свідчить про досить широкий діапазон проблем досліджуваного питання. Дане дослідження є ще однією спробою оцінити психологічний портрет сучасного викладача через характеристики студентів.

Мета статті: дослідити уявлення сучасних студентів про особливості «типового» викладача вищого навчального закладу та систематизувати отримані дані у типології сучасних викладачів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проводилося на базі психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету. Методом емпіричного дослідження був обраний метод експертних оцінок із подальшим контент-аналізом отриманих даних. Вибіркову сукупність склали 65 студентів денного відділення психолого-педагогічного факультету (3-5 курс). Критерієм створення фокус-груп була обрана успішність навчання студентів вибіркової сукупності: 7 студентів із високим рівнем успішності, 13 – навчаються задовільно, а знання решти мають достатній рівень. Студентам було запропоновано кількома реченнями описати психологічний портрет сучасного викладача ВНЗ. Описи були піддані контент-аналізу, що дозволило виокремити найбільш значущі особистісні характеристики викладача ВНЗ та проранжувати їх значущість. Узагальнені дані ранжирування наведені у таблиці 1.

З точки зору студентів із високим рівнем успішності «типові» викладачі відрізняються переважно високим рівнем професійної компетентності та високим

рівнем інтелектуального розвитку. Вони люблять і розуміють предмет, який викладають, вимогливі до навчання студентів, досить об'єктивні у своїх оцінках, проте не завжди коректні у спілкуванні зі студентами. Моральні якості викладачів дана фокус-група студентів не виділяє. Для «відмінників» викладач – це людина, яка на високому рівні може доступно та зрозуміло пояснити матеріал.

Таблиця 1

Особистісні характеристики викладача ВНЗ

Фокус-групи Особистісні властивості	Високо- успішні студенти	Студенти з достатнім рівнем успішності	Студенти з задовільним рівнем успішності
	Експертні оцінки (ранги)		
Інтелектуальність	2	1	2
Почуття гумору	-	8	3
Фахова компетентність	1	3	7
Повага і доброзичливе ставлення до студентів	-	6	4
Вимогливість до студента	3	2	5
Об'єктивність в оцінці досягнень студента	5	-	-
Любов та інтерес до своєї справи	4	5	1
Творчий підхід до викладання	7	7	8
Вміння доступно та зрозуміло пояснити матеріал	6	4	6

Студенти, які мають середній рівень знань, сприймають «типового» викладача як особистість із достатнім інтелектуальним рівнем, досить вимогливою, але доброзичливою у спілкуванні. Викладачам, як спеціалістам, цікаво навчати та самому вчитися. Разом з тим студенти даної фокус-групи наголошують, що це люди із низьким рівнем поваги до студента та незначним відсотком творчості у діяльності. Для них викладачі сьогодення мають незначне почуття гумору, але високий рівень професійної компетентності та вміння доступно та зрозуміло пояснити матеріал.

Для студентів із задовільним рівнем успішності викладач – це перш за все людина, яка любить та виявляє немалий інтерес до своєї професії. Це інтелектуальна особистість із гарним почуттям гумору, яка з повагою та

доброзичливістю ставиться до студентів, досить вимоглива, гарно володіє методами викладання, але не дуже об'єктивна в оцінці досягнень студентів.

Узагальнення та систематизація результатів емпіричного дослідження уявлень студентів дозволили виокремити чотири типи викладачів вищої школи:

1. **Викладач–актор.** Викладачі такого типу досить обізнані, начитані. Не відрізняються особливо глибокими знаннями, але володіють достатньою кількістю інформації, щоб викласти передбачений програмою матеріал. Особливістю, що відрізняє їх від інших викладачів, є бажання «ганяти вітер»: занадто багато моралізувати, аналізуючи здібності студентів, усі їх починання сприймати як щось мізерне і не гідне уваги. До власного предмету ставляться по-різному, залежно від настрою і ситуації. Насправді розуміючи невисоку значимість його для педагогічної професії, інколи, при нагоді, підкреслюють його значущість, переоцінюють важливість предмету для майбутніх педагогів.

2. **Викладач–радикал.** Цей тип викладачів характеризується радикальними тенденціями у ставленні до студентів: вони розподіляють студентів на «здібних» та «нездібних», ставлячи «клеймо» на їхніх можливостях, уміннях, старанності. Неймовірно дивуються, коли студент виявляє більше знань, ніж вони очікували. Як показує практика, зазвичай, це викладачі із ригідними моделями поведінки, орієнтовані на авторитарний стиль взаємодії.

3. **Викладач–реаліст** («гедоністи» у термінології Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко [4]). Переважно вимогливий тип викладачів. Під час занять завжди виконують те, що планують. Це зумовлено високим рівнем організованості самого викладача та уміння спрямувати, координувати роботу зі студентами. У спілкуванні зі студентами віддають перевагу діалогу, ставляться до студентів як до рівних собі: надають можливість висловити думки, вислуховують, стимулюють пізнавальну активність. Рівень ЗУН оцінюють об'єктивно, при цьому не завищують та не занижують оцінки.

4. Окремий вид викладачів – **ідеалісти**. Вони орієнтуються на «бажаний» обсяг знань студентів, через що інформаційно переобтяжують матеріал лекцій та семінарів. Як результат – студенти не засвоюють навіть необхідного мінімуму. Таким педагогам притаманне невміння відсіювати зайву інформацію, недоцільну для певного профілю. Викладачі цього типу зазвичай дуже емоційні та засмучуються через недосягнення запланованого ідеалу. Насправді не вміють критично оцінювати власне невміння виділяти головне, а зазвичай звинувачують в усьому студентів, приписуючи їм небажання вчитися.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи все вищесказане слід наголосити на тому, що неможливо переоцінити роль викладача для формування особистості студента, як учасника навчального процесу. Ще Паркер Дж. Паллір казав: «Хороше викладання – це акт щедрості, чудасія мінливої музи, мистецтво, якому можна навчитися згодом, і завжди ризикова справа. Відверто кажучи – це таємниця, яка живе в особі викладача й може звести з розуму» [5]. А найважливішу роль у прояві цього «хорошого викладання» відіграє саме уміння викладача знайти спільну мову із сучасним студентом.

Звичайно, проблемне поле даного дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної теми. Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на уточнення даних шляхом збільшення кількості респондентів. Доцільним стане також співставлення тенденцій сприймання викладачів студентами різних факультетів, кроскультурні дослідження.

Список використаної літератури

1. Буряк В. Викладач університету : вимоги до особистісних і професійних рис / В. Буряк // Вища школа. – 2010. – № 3–4. – С.11.
2. Козлов А. В. Основні психотипи викладачів / А. В. Козлов // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2011. – Вип.32. – С. 207–217.
3. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К.: Каравела, 2008. – 352 с.
4. Шалимова Л. В. Преподаватель глазами студента / Л. В. Шалимова // Обдарована дитина. – 2001. – №2. – С.19 – 21.
5. Педагогічний професіоналізм діяльності викладача [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://uastudent.com/pedagogichnyj-profesionalizm-dijalnosti-vykladacha>. – 2012.

УДК 159.9:37.032:33

Голубова М.В.

Психолого-педагогічні умови формування особистісного компоненту професійної мобільності майбутнього вчителя

Анотація У статті розглянуто сутність професійної мобільності, визначено якості професійно мобільної особистості студента, розкрито психолого-педагогічні умови їх ефективного формування у майбутнього вчителя в навчальному процесі.

Ключові слова: професійна мобільність, професійно мобільна особистість, педагогічна творчість, співтворчість, умови

Голубова М.В. Психолого-педагогические условия формирования личностного компонента профессиональной мобильности, будущего учителя

Аннотация. В статье рассмотрена сущность профессиональной мобильности, определены качества профессионально мобильной личности студента, раскрыты психолого-педагогические условия их эффективного формирования у будущего учителя в учебном процессе.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, профессионально мобильная личность, педагогическое творчество, педагогические условия.

Summary. The article is devoted to the theoretical analysis of the problem of professional mobility. The qualities of the professionally mobile personality of the